

فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال هشتم، شماره اول (پیاپی ۲۷)، بهار ۱۳۹۸

شاپای چاپی ۲۱۳۱-۲۳۲۲ شاپای الکترونیکی ۴۷۶X-۲۵۸۸

<http://serd.khu.ac.ir>

صفحات ۱۸۲-۱۶۱

عوامل اثرگذار بر کارآمدی پروژه‌های توانمندسازی زنان روستایی

مورد: تعاونی‌های خرد اعتباری در استان اصفهان

رضا موحدی*؛ دانشیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه بو علی سینا، همدان، ایران.
زهرا حاجی هاشمی؛ دکترای ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.
نوشین شهیدی؛ اداره کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان اصفهان، اصفهان، ایران.

پذیرش نهایی: ۱۳۹۷/۰۹/۰۹

دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۱۲/۲۱

چکیده

هدف اصلی مقاله حاضر، بررسی عوامل مؤثر بر سودمندی حاصل از توانمندسازی زنان روستایی از طریق تشکیل تعاونی اعتباری خرد است. برای اجرای این مقاله از الگوواره کمی و روش پیمایشی استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش شامل تمامی اعضای هیأت مدیره شرکت‌های تعاونی زنان روستایی فعال در استان اصفهان به تعداد ۱۱۵ شرکت (۶۹۰ نفر) بوده که براساس جدول کرجسی و مورگان ۲۴۸ نفر به عنوان نمونه انتخاب و بررسی شد. ابزار مورد استفاده برای جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه بود که روایی صوری آن توسط اساتید و متخصصان مربوطه تأیید شد. پایایی بخش‌های مختلف پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفا کرونباخ بین ۰/۸۵ تا ۰/۹۷ به دست آمد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS 22 و آموس انجام شد. نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از مدل معادلات ساختاری نشان داد که از بین عوامل مؤثر بر سودمندی حاصل از تشکیل تعاونی اعتباری خرد بالاترین تأثیر مربوط به اثر توانمندسازی بر سودمندی بوده است. نتایج تحقیق حاکی از آن است که مسیر توانمندی فرهنگی - اجتماعی با ۴۶/۴ درصد بیشترین تأثیر مثبت را بر سودمندی حاصل از تشکیل تعاونی اعتباری خرد داشته است و پس از آن توانمندی خانوادگی با ۱۵/۵ درصد و توانمندی سیاست‌گذاری - مدیریتی با ۱۲ درصد در اولویت دوم و سوم قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: اقتصاد خانوار روستایی، شرکت تعاونی، زنان روستایی، توانمندسازی، اعتبارات خرد،

* r.movahedi@basu.ac.ir

(۱) مقدمه

زنان در همه جا کم و بیش نیمی از اجتماع را تشکیل می‌دهند و به‌عنوان عامل مؤثر در امور اقتصادی، اجتماعی سهم به‌سزایی در جامعه دارند. وضعیت زنان در هر جامعه‌ای نشانگر میزان پیشرفت آن جامعه است و این واقعیتی است که روز به روز تعداد بیشتری آن‌را درک می‌کنند. بنابراین همواره این نیاز احساس می‌شود که می‌بایست زنان و به‌ویژه زنان روستایی در زمینه‌های مختلف توانمند شوند تا از این طریق بتوانند نقش خود را در جامعه بیشتر نمایان کنند. زیرا توانمندسازی زنان با کیفیت زندگی و مسائل اساسی حقوق بشر در ارتباط است (Jackson, 2010: 15). زنان به لحاظ برخی محدودیت‌ها از جمله مالکیت بر منابع، سوگیری جنسیتی و عدم برخورداری از مهارت‌های فنی و حرفه‌ای بیشتر از مردان در محرومیت هستند و معمولاً کمتر از مردان از توانمندی‌ها و قابلیت‌های خود برای پایان بخشیدن به این شرایط استفاده می‌کنند. چالش‌ها و مشکلات موجود در زمینه فعالیت‌های زنان در بخش‌های اقتصادی جامعه یکی از موانع مهم در راه گسترش نقش زن در توسعه به حساب می‌آید (ESCAP, 2007: 35). در بسیاری از مواقع آنان این شرایط را سرنوشت خود دانسته و زمینه‌های توانمند شدن در ابعاد مختلف فعالیت‌های اجتماعی-اقتصادی را از خود سلب می‌کنند (مافی، ۱۳۸۸: ۱۵۸).

یکی از مؤثرترین راهکارها که بستر لازم را برای رشد شخصیتی و ارتقاء توانمندی‌های ذهنی و فکری زنان مهیا می‌کند و موجب مشارکت فعال آن‌ها در فعالیت‌های گروهی می‌گردد، فعالیت آنان در قالب تعاونی‌ها است. تعاونی‌ها می‌توانند با ارتقاء دانش و ظرفیت‌های علمی زنان، آنان را توانمند سازند و با آموزش اصول توسعه‌ی مشارکتی، تدریس روش‌های تصمیم‌گیری گروهی و پرورش اعتماد به‌نفس، به آن‌ها خدمت مؤثری نمایند (روستا و همکاران، ۱۳۸۹: ۹۲). با ایجاد تعاونی‌های اعتباری زنان شرایط به‌نحوی مهیا می‌شود تا اعضاء از طریق دریافت تسهیلات و اشتغال در فعالیت‌های اقتصادی اجتماعی جامعه خود وارد زندگی نوینی که سراسر تلاش و کوشش است بشوند، به‌علاوه در تأمین درآمد خانواده و افزایش آن نقش مثبتی ایفا کنند. در یک نگاه، ویژگی‌های مثبت تشکیل تعاونی‌های اعتباری زنان، ایجاد و تقویت روحیه‌ی تعاون، همکاری، مشارکت، تأمین نیازمندی‌های معیشتی و حرفه‌ای کشاورزان و روستاییان زن، فراهم نمودن امکانات تولید، بهبود سطح درآمد و زندگی جامعه روستایی، افزایش کارایی، ارتقا سطح آگاهی، رشد ویژگی‌های نظیرآشنایی با تکنولوژی، علوم جدید، دانش روز، قانون و مقررات و بسط آن به سطوح زندگی خانواده، اشتغال و افزایش تولید می‌باشد (Chellapan, 2000: 25). مشخص گردیده است که تعاونی‌ها گذشته از فواید اقتصادی‌شان، دارای منافع روانشناختی-اجتماعی از قبیل ایجاد حس امنیت و تعلق، آگاهی نسبت به میزان تأثیر و اهمیت فردی در سازمان محلی برای اعضاء خود

می‌باشند (Krivokapic-Skoko, 2002: 55). نکته مهم‌تر اینکه تعاونی‌ها باعث توسعه‌ی قابلیت‌های رهبری فردی و جمعی مدیران تعاونی و اعضاء آن می‌شود (غلامعلی‌زاده و رضایی‌مقدم، ۱۳۸۸: ۱۹).

برای بهبود وضعیت زنان روستایی نظریه‌های متعددی از جمله فقرزدایی، برابری (عدالت)، رفاه و توانمندسازی مطرح شده است، اما نظریه‌ی توانمندسازی به دلیل تأکید بر مشارکت زنان و توسعه از پایین بیشتر مورد توجه قرار گرفته است (بوذرجمهری و همکاران، ۱۳۸۹: ۷۰). یکی از راهکارهای مطرح شده در دو دهه اخیر به‌منظور تسریع در فرآیند سرمایه‌گذاری و تقویت بنیادهای مالی و پس‌انداز در مناطق محروم و روستایی در جهت توانمندسازی و فقرزدایی به‌ویژه برای زنان روستایی، تأکید بر به‌کارگیری اعتبارات خرد بوده است (مافی، ۱۳۸۸: ۱۵۹). اعتبارات خرد در توانمندسازی فقرا به دو دلیل اهمیت دارد؛ یکی آن‌که معمولاً اعتبارات بانکی به‌خصوص در کشورهای در حال توسعه به دلایل مختلف نصیب افراد فقیر نمی‌شود، و دیگر آن‌که به عقیده برخی صاحب‌نظران عواملی مانند وجود قدرت‌های انحصاری و یا بالا بودن نرخ بهره باعث شده که منابع مالی غیررسمی نیز نتوانند اعتبارات لازم را در اختیار قشر فقیر جامعه قرار دهند (طالب و نجفی‌اصل، ۱۳۸۶: ۶-۲). این در حالی است که ایگر^۱ ۲۰۱۰ معتقد است مذهب، عوامل فرهنگی- اجتماعی، سطح پایین سواد، ضعف اطلاعات، محدودیت دسترسی به بازار، دسترسی محدود به فناوری‌های نوین تولید و دسترسی محدود به بازارهای درآمدزا از جمله عوامل محروم‌کننده بسیاری از زنان روستایی از مزایای نظام‌های اعتبارات خرد می‌باشد. همچنین امامی و نظریور (۲۰۱۱) بی‌سوادی زنان روستایی، عدم دسترسی به اعتبارات به‌منظور سرمایه‌گذاری، و وابستگی به همسران را از مشکلات توانمندسازی زنان روستایی در ایران از طریق اعتبارات خرد می‌دانند.

به دلیل وجود مشکلات اقتصادی و اجتماعی در میان زنان روستایی تلاش برای توسعه جوامع محلی با مشکل روبرو می‌شود، زیرا زنان به‌عنوان نیمی از پیکره جامعه نقش‌سازنده‌ای در توسعه پایدار روستایی دارند، بنابراین توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی زنان روستایی جزء لاینفک برنامه‌های توسعه روستایی است که می‌بایست مورد توجه قرار گیرد. سیاست‌گذاران بخش روستایی باید به نقش و جایگاه زنان در توسعه روستایی توجهی ویژه داشته باشند و با توانمندسازی این منبع با ارزش انسانی امکان رسیدن به توسعه روستایی را آسان‌تر نمایند. با توجه به مشکلات مذکور، بررسی راهکارهای توانمندسازی زنان از طریق تشکیل و توسعه تعاونی‌های خرد و همچنین بررسی مسائل و مشکلات تعاونی‌های اعتباری خرد زنان در سطح کشور ضروری به‌نظر می‌رسد.

(۲) مبانی نظری

توسعه اقتصادی در کنار سایر ابعاد توسعه (اجتماعی، محیطی و نهادی) باید با تأکید بر توانایی‌ها، نوآوری‌ها و خلاقیت‌های مردم محلی، از طریق تقویت الگوهای توانمندسازی و ظرفیت‌سازی در جامعه روستایی انجام شود (حیدری‌ساربان، ۱۳۹۱: ۱۵۹). بانک جهانی بیان می‌کند که توانمندسازی زنان باید بعد اصلی برنامه‌های توسعه اجتماعی باشد (Umashankar, 2006) طی توانمندسازی، زنان قادر به ارزیابی صحیح و شناخت واقعی خویشان شده، و به استعدادها و محدودیت‌های درونی خویش آگاه می‌شوند. قدرت رویارویی با دشواری‌ها را کسب می‌نمایند و در رفع آن‌ها می‌کوشند، از اهداف موردنظر و توان عملی ساختن آن‌ها شناختی دقیق می‌یابند، از توانایی و قابلیت نیل به هدف‌های خویش برخوردار می‌شوند و می‌توانند با افزایش توانمندی خویش به هدف‌های موردنظر دست یابند (کلدی و سلحشوری، ۱۳۹۱: ۱۰). و از آنجاکه نظریه‌های توانمندسازی خواستار قدرت دادن به زنان نه به معنای برتری یک فرد به فرد دیگر، بلکه به معنای افزایش توان آن‌ها برای اتکا به‌خود و گسترش حق انتخاب در زندگی هستند (کتابی و همکاران، ۱۳۸۲: ۷). بنابراین توانمندسازی زنان منجر به رفع تبعیض میان زنان و مردان می‌شود و یا در مقابله با تبعیض‌های جنسیتی در جامعه مؤثر واقع می‌شود (شادی‌طلب، ۱۳۸۲: ۱۴۱).

مدلی از توانمندسازی با نام مدل هرمی وجود دارد که در رأس آن تبادل یا انتقال اجتماعی مطرح است که فرآیندی به‌منظور بالا بردن سطح آگاهی افراد برای رفع نیازهای اقتصادی و اجتماعی معمول است و دو رأس دیگر را سرمایه‌گذاری و بالا بردن داده‌ها تشکیل می‌دهد. حقیقت این است که رهیافت‌های متعارفی به‌منظور ریشه‌کنی فقر در جوامع روستایی اجرا گردیده، ولی هنوز نتوانسته به هدف اصلی خود برسد و از دلایل اصلی آن ناتوانی مؤسسات دولتی است که فاقد ظرفیت و حساسیت لازم برای مشخص ساختن نیازهای افراد روستایی هستند و نیاز به ایجاد پلی بین بخش دولتی و ساکنین روستاها می‌باشد. در این‌صورت افراد قادر به حل مسائل خود می‌باشند و به‌واسطه‌ی منابعی که در دست دارند قادر به توسعه و مشارکت فعال به‌منظور تشخیص نیازهایشان می‌باشند و باتوجه به منابع موجود، اولویت‌بندی و برنامه‌ریزی را بایستی در دستور کار قرار داد (Purohit, 2003).

در میان راه‌های گوناگونی که برای توانمندسازی زنان در ابعاد و سطوح مختلف وجود دارد، اعتبارات خرد با نفوذ در ابعاد مختلف زندگی زنان و کمک به بهبود زندگی تعداد زیادی از آن‌ها، در دو دهه‌ی اخیر، جایگاهی ویژه را به‌خود اختصاص داده و به‌دلیل آن که عموماً در قالب گروه‌های داوطلب و بدون نیاز به ضامن با وثیقه به زنان واگذار می‌شود، مورد استقبال قرار گرفته است. کاهش فقر، افزایش سرمایه‌های اجتماعی، افزایش پس‌انداز، کارآفرینی، احساس امیدواری نسبت به زندگی و کنترل زنان بر تصمیم‌گیری‌های اقتصادی، از جمله تأثیراتی است که صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی در

توانمندسازی زنان روستایی داشته است (Marguerite, 2002). به طور کلی، در اغلب کشورها، برنامه‌های منابع مالی خرد متوجه زنان فقیر است. به این ترتیب که تأمین مالی خرد برای زنان فقیر و نیازمندان روشی برای تأمین و گسترش حقوق و خدمات برای خانواده‌های کم‌درآمد است. بسیاری از مطالعات و تحقیقات کمی و کیفی ثابت کرده‌اند که چگونه دسترسی به خدمات مالی شرایط زنان را در خانواده و جامعه بهبود می‌بخشد (Shams, 2005:44). دسترسی زنان به اعتبارات خرد منجر به افزایش سطح درآمد زنان، دسترسی به شبکه‌های اطلاعات بازار، ارتقاء جایگاه زنان در مشارکت اقتصادی خانواده، افزایش مشارکت آن‌ها در تصمیم‌گیری در مورد هزینه‌های خانوار و بهبود دیدگاه عمومی زنان در مورد نقش آن‌ها در خانواده و جامعه می‌شود (کوشکی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۵).

اعتبارات خرد، بانکی است برای میلیون‌ها انسان فقیری که از طرف بانک‌های معمول به دلیل عدم توانایی تأمین وثیقه لازم جذب نشده‌اند و قادر به داشتن خدمات بانکی مانند دریافت اعتبارات، سرمایه‌گذاری و سایر سرویس‌های مالی نبوده‌اند. هدف اصلی این صندوق‌ها، توسعه منابع انسانی و تشکیل نهاد-های اجتماعی رسمی برای زنان با هدف ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی در جوامع روستایی با محوریت اعتبار و پس‌انداز است (Van Maanen, 2004). در ابتدای امر مبالغی بین ۱۰ تا ۲۰ میلیون ریال به عنوان کمک سرمایه در اختیار هر صندوق قرار می‌گیرد. تعداد اعضاء هر صندوق از ۲۰ تا ۶۰ نفر متفاوت بوده و هر صندوق مستقل از دیگر صندوق‌ها عمل می‌کند. پس‌انداز به عنوان محور اصلی فعالیت مالی این صندوق‌ها محسوب می‌گردد و هریک از اعضاء اجباراً باید مبلغی یکسان را هر ماه در صندوق مشترک پس‌انداز نمایند. از مجموع انباشت این پس‌اندازها و کمک سرمایه، به اعضاء وام اعطا می‌شود. پرداخت وام‌ها عمدتاً برای فعالیت‌های تولیدی و اشتغال‌زا است. البته پرداخت وام‌های معیشتی نیز در این صندوق‌ها به فراموشی سپرده نمی‌شود. مبلغ وام‌های اعطایی در هر صندوق بسته به میزان سرمایه آن متفاوت است. اقساط وام معمولاً به شکل ماهانه و در طی ۱۰ تا ۱۲ ماه بازپرداخت می‌شود و نرخ سود وام‌ها نیز در هر یک از صندوق‌ها متغیر و بین ۴ تا ۱۲ درصد می‌باشد. در حال حاضر این صندوق‌ها دارای ۲۳ میلیارد ریال سرمایه می‌باشند که حدود ۵۰ درصد از این سرمایه متعلق به خود زنان روستایی می‌باشد (زرافشانی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۲۲).

تشکیل‌ها، راهکاری مناسب برای قدرت بخشیدن به زنان و توانمندکردن آن‌ها می‌باشد. تشکیل شرکت‌های تعاونی روستایی موجب ورود زنان در روند توسعه روستا، توانمند شدن آنان، افزایش درآمد خانوارهای روستایی و پیشرفت اقتصادی زنان روستایی می‌شود و امکان بهره‌وری کمی و کیفی آن‌ها را فراهم آورده و موجب ارج نهادن به کرامت انسانی زن در عرصه فعالیت‌های اجتماعی می‌گردد. تعاونی‌ها می‌توانند با یاری رساندن به زنان در زمینه‌های (۱) غلبه بر فقر با ایجاد امنیت شغلی، (۲) آموزش، (۳)

دسترسی به بهداشت کیفی و عملی، (۴) تقلیل اعمال جبرآمیز علیه زنان، (۵) افزایش خودباوری، (۶) مشارکت در ساختارهای قدرت و تصمیم‌گیری، (۷) ایجاد احترام برای زنان و (۸) حفظ بهره‌مندی زنان، باعث افزایش خودباوری، اعتماد به نفس و توانمندی در زنان شوند (حدادی، ۱۳۸۱: ۶۱-۵۹).

تأمین مالی به عنوان راهبردی برای برون رفت از فقر در فضاهای روستایی در دهه ۱۹۷۰ مورد توجه بسیاری از کشورهای آسیایی به ویژه کشورهای جنوب و جنوب شرق قرار گرفت (عزیزپور و خداکرمی، ۱۳۹۴: ۵۸). شارما^۱ و همکاران (۲۰۱۲)، منافع توانمندسازی زنان روستایی از طریق بنگاه‌های خرد مالی را علاوه بر ایجاد اشتغال، در توسعه اقتصادی، ظرفیت‌سازی فردی و اجتماعی در بین زنان روستایی و به‌طور کلی در موارد ذیل می‌دانند: استقلال فردی؛ بهبود کیفیت زندگی؛ ارتقاء اعتماد به نفس؛ افزایش آگاهی؛ احساس پیشرفت؛ افزایش تعاملات اجتماعی؛ مشارکت در فعالیت‌های سیاسی؛ افزایش مشارکت در گردهمایی‌های اجتماعی؛ توسعه کیفیت رهبری؛ بهبود توان حل مسئله در مسائل مرتبط با زنان و اجتماع؛ افزایش قدرت تصمیم‌گیری در خانواده و اجتماع.

«گوئتز»^۲ معتقد است، شرایط ارائه سرمایه‌های خرد با دسترسی و توانایی زنان برای استفاده از دارایی‌های خرد با افزایش درآمد و کنترل آن‌ها مرتبط است. خط‌مشی جنسیتی در این مورد شامل، شرایط ارائه سرمایه‌های خرد با حمایت از توانمندی، هزینه اثربخشی سرویس‌های مکمل و خط‌مشی جنسیتی است. راهبرد توانمندسازی از طریق این مشخصه شامل ثبت دارایی‌های موجود به‌عنوان وثیقه یا بابت خرید زمین به نام زنان یا به‌طور مشترک؛ انتخاب چندبعدی، انتخاب براساس مشورت مشارکتی، از جمله دریافت وام برای آغاز فعالیت‌های جدید، آموزش بهداشت و خانه‌داری (ابوت و والاس، ۱۳۸۵: ۱۷۴-۱۷۷).

توانمندسازی زنان فرآیندی است که منجر به قدرت‌بخشی افراد، جهت تسلط بر انتخاب‌های خویش و افزایش سرمایه‌های شخصی و اجتماعی می‌شود و یکی از راه‌هایی که در دو دهه‌ی اخیر نقش مهمی در دستیابی به توانمندسازی زنان ایفا کرده، اعطای اعتبارات خرد می‌باشد (رحمانی و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۰۵). توانمندسازی زنان روستایی تحت تأثیر عوامل متعددی می‌باشد، تعدادی از پژوهشگران در تحقیقات خود به برخی از عوامل تأثیرگذار بر توانمندسازی زنان روستایی از ابعاد مختلف اجتماعی و اقتصادی اشاره نموده‌اند، نتایج تحقیقات مذکور در جدول زیر آورده شده است:

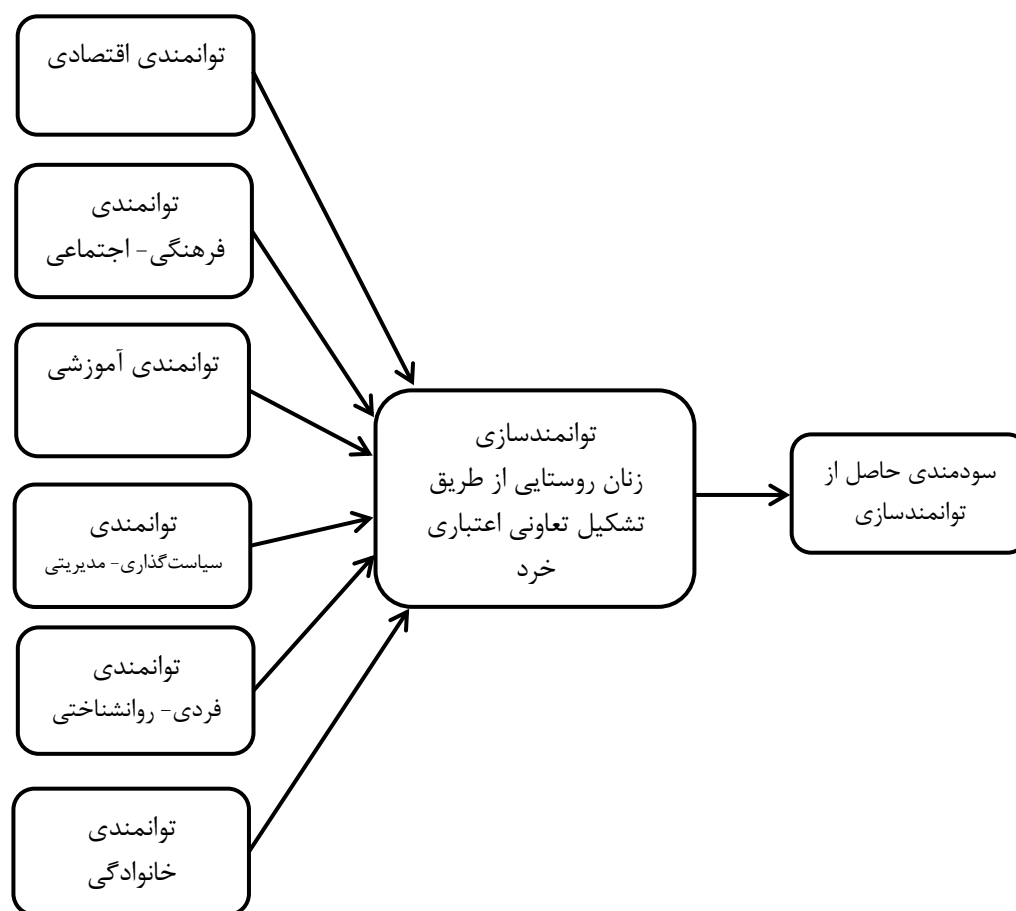
^۱Sharma
^۲Goetz

جدول ۱. پیشینه عوامل تأثیرگذار بر توانمندسازی زنان روستایی از دیدگاه پژوهشگران گوناگون

پژوهشگران	سال	نتایج
محمدی و همکاران	۱۳۹۷	تأمین مالی خرد بر ابعاد توانمندسازی زنان روستایی تأثیرگذار است و بیشترین اثر بر ابعاد توانایی تصمیم‌گیری و اعتماد به نفس زنان روستایی است و سپس ابعاد توانمندی سیاسی، موقعیت در جامعه، توانمندی اقتصادی و موقعیت درون خانواده در رتبه‌های بعدی اثرپذیری قرار دارند.
عنابستانی و همکاران	۱۳۹۷	نتایج این پژوهش نشان داد که توانمندی زنان روستایی در شهرستان محلات دارای رابطه‌ای مستقیم و قوی با مدیریت پروژه‌های کارآفرینانه است.
نعمت الهی و همکاران	۱۳۹۶	این پژوهشگران در تحقیق خود نشان دادند که توانمندسازی زنان روستایی در خراسان جنوبی با متغیرهای میزان درآمد ماهیانه، سن، میزان عضویت در صندوق‌های خرد، کفایت وام، مقدار وام و سطح تحصیلات زنان روستایی رابطه‌ی مثبت و معنی‌داری دارد.
وطنخواه نوغانی و همکاران	۱۳۹۵	نتایج این پژوهش که به شناسایی و اولویت‌بندی راهبردهای توانمندسازی زنان در روستاهای مهاجرفرست در شهرستان مشهد پرداخته نشان داد مهمترین راهبرد توانمندسازی زنان در روستاهای مورد نظر افزایش توجه به زنان در برنامه‌های توسعه نواحی روستایی در سطوح بالای تصمیم‌گیری، بوده است.
شاهرخی ساردو و کرمی	۱۳۹۵	محققان مذکور در پژوهش خود نشان دادند عوامل سیاستی، حمایتی، آموزشی، و اجتماعی اثر مثبت و معنی‌داری بر عملکرد اقتصادی صندوق‌های اعتباری خرد زنان روستایی در شهرستان جیرفت دارند.
مهاجری و همکاران	۱۳۹۵	نتایج این پژوهش درباره بررسی نقش عوامل اجتماعی و روانشناختی بر توانمندسازی زنان روستایی سرپرست خانوار تحت پوشش کمیته امداد نشان داد که رابطه مثبت و معنی‌داری بین عوامل روانشناختی و اجتماعی با توانمندسازی زنان روستایی سرپرست خانوار وجود دارد.
ابوالفتح‌زاده و همکاران	۱۳۹۵	در این مطالعه تحت عنوان «شناخت و ارزیابی عوامل مؤثر در توانمندسازی زنان روستایی» نشان داده شد که تحصیلات دانشگاهی، اشتغال، استفاده از رسانه‌های جمعی، روابط اجتماعی و شغلی بالا، دریافت درآمد بیشتر، سلامتی کامل، حمایت‌های دولت، تأثیر استفاده از انواع آموزش‌ها، باور به برابری جنسیتی، و وجود صندوق‌های اعتباری تأثیر مثبت و معنی‌دار بر توانمندی زنان دارد.
موحدی و علی توکلی	۱۳۹۶	در این پژوهش پیرامون تحلیل موانع تجمیع سرمایه‌های خرد زنان در تعاونی‌های زنان روستایی نشان داد ه شد که به ترتیب موانع اقتصادی، مدیریتی، جغرافیایی، اجتماعی، آموزشی، خانوادگی و فردی دارای بیشترین اهمیت و تأثیر در توانمندسازی زنان برای سرمایه‌گذاری در تعاونیهای خرد هستند.
چرمچیان لنگرودی و علم‌بیگی	۱۳۹۲	نتایج پژوهش نشان داد که ۶۲ درصد از واریانس توانمندسازی روانشناختی زنان روستایی به‌وسیله شش عامل میزان ارتباطات، میزان وام گرفتن از منابع گوناگون، میزان مفید بودن روش‌ها و رهیافت‌ها، موانع، راهکارها و تحصیلات تبیین شد و بیش‌ترین اثر به توانمندسازی روانشناختی زنان روستایی را میزان گرفتن وام از منابع گوناگون داشت.
بریمانی و همکاران	۱۳۹۲	یافته‌های این پژوهش نشان داد که اعطای تسهیلات اعتبارات خرد موجب توانمندسازی زنان عضو نسبت به زنان غیرعضو از طریق افزایش درآمد و اعتماد به نفس در نواحی روستایی و دهستان لکستان شهرستان سلماس گردید. همچنین در بالا بردن میزان مشارکت و افزایش میزان کارایی زنان، تغییر نگرش مردان نسبت به توانایی زنان و بعضاً تشویق آن‌ها از طریق کمک تأثیرگذار بوده است.
حیدری مکرر و معصومی جشنی	۱۳۹۱	در این تحقیق با عنوان عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت زنان در صندوق اعتبارات خرد روستایی زنان تسهیل‌گر نتیجه گرفته شد که در بعد اجتماعی، گویه (تقویت حس مشارکت بین زنان عضو)، در بعد اقتصادی، گویه (افزایش مبلغ وام‌های اعطا شده به زنان عضو) و در بعد آموزشی، گویه (آموزش‌های لازم و مستمر برای زنان عضو)، مؤثرترین عوامل بر بهبود مشارکت زنان در صندوق اعتبارات خرد روستایی بودند.
فواندی و همکاران	۱۳۹۰	نتایج در بررسی عوامل تأثیرگذار بر موفقیت صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی در مناطقی از شهرستان سربیشه استان خراسان جنوبی نشان داد که متغیرهای میزان استفاده از مجراهای ارتباطی، میزان تسهیلات اعطایی، میزان رضایت از صندوق و دفعات جلسات آموزشی برگزارشده در زمینه صندوق بیشترین سهم را در تغییرات متغیر میزان موفقیت صندوق دارند.
اعظمی و سروش‌مهر	۱۳۸۹	این محققان در تحقیقی با عنوان تأثیر متغیرهای فردی و اقتصادی زنان روستایی بر مشارکت آنان در تعاونی تولید به این نتیجه رسیدند که از بین مؤلفه‌های فردی مورد مطالعه سابقه عضویت، بهبود وضعیت اقتصادی خانواده و سابقه مدیریت بیشترین تأثیرات علی را بر مشارکت زنان روستایی داشته‌اند.

پژوهشگران	سال	نتایج
حسن‌زاده و همکاران	۱۳۸۵	نتایج این پژوهش نشان داد که اعتبارات خرد در صورتی می‌تواند به کاهش فقر بیانجامد که اولاً طبقات گوناگون فقر شناسایی و ثانیاً این اعتبارات برای ایجاد اشتغال باشند.
<u>Bushra & Wajiha</u>	۲۰۱۵	در مطالعه‌ای تحت عنوان «ارزیابی شاخص‌های اجتماعی- اقتصادی توانمندسازی زنان در پاکستان» به این نتیجه رسیدند که محتوای آموزش، مشارکت اقتصادی زنان، برخورداری از حساب بانکی و دسترسی به فرصت‌های اقتصادی توسط زنان بر توانمندسازی آنان تأثیرگذار است.
Weber & Ahmad	۲۰۱۴	نتایج مطالعه آنان تحت عنوان «توانمندسازی از طریق اعتبارات؛ رابطه بین چرخه وام و سطح توانمندسازی» نشان داد که زنانی که وام بیشتری دریافت نموده‌اند نسبت به زنانی که از وام کمتری برخوردار بوده‌اند در سطح بالاتری از توانمندسازی هستند.
Deininger & Liu	۲۰۱۳	مطالعه آنان در مورد زنان کارآفرین کشور هند نشان داد که برنامه اعتبارات خرد موجب افزایش توانمندی زنان و بهبود سطح تغذیه آن‌ها شده است، اما تأثیری بر درآمد آن‌ها نداشته است. نتایج بلندمدت برنامه از نتایج کوتاه‌مدت آن برای مردم بهتر ارزیابی شده است و در کوتاه‌مدت، برنامه موجب افزایش میزان مصرف و متنوع‌سازی درآمد شده است.
Allahdadi	۲۰۱۱	در این پژوهش، محقق چهار نوع توانمندسازی را با هدف پیاده‌کردن راهبردی برای توانمندسازی زنان در راستای توسعه روستایی بیان کرده است. از دیدگاه وی، این چهار نوع توانمندسازی عبارتند از: توانمندسازی اجتماعی، توانمندسازی سیاسی، توانمندسازی روانی و توانمندسازی سازمانی.
Holplin	۲۰۱۰	وی مطالعه‌ای بر روی تعاونی‌های کشاورزی اندونزی انجام داد و به این نتیجه رسید که عضویت در تعاونی‌ها، توانمندسازی اعضا در زمینه‌ی اجتماعی و اقتصادی را به دنبال داشته است.
Benin	۲۰۱۰	این پژوهشگر در مطالعه‌ای در بنگلادش به این نتیجه رسید که تعاونی‌های تولید در بخش کشاورزی؛ در ایجاد اشتغال، بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی، گسترش سرمایه‌گذاری و جلوگیری از مهاجرت نقش مثبتی داشته‌اند.
Sultana et al.	۲۰۱۰	نتایج مطالعه‌ای تحت عنوان «تأثیر اعتبارات خرد در توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی» نشان داد که تفاوت معناداری بین زنان عضو کمیته توسعه روستایی بنگلادش با زنان غیرعضو از لحاظ توانمندسازی در سه شاخص درآمد شخصی، رفتار پس‌اندازی و میزان مالکیت دارائی وجود دارد.
Sanyang & Chi Huang	۲۰۰۸	این پژوهشگران در مطالعه‌ای به بررسی اعتبارات خرد و ارتقاء نقش گروه‌های زنان و مشارکت آنان جهت کاهش فقر در روستاهای گامبیا پرداخته و نتایج تحقیقات آنان حاکی از آن است که توانمندسازی و حمایت زنان روستایی با رهیافت اعتبارات خرد مستلزم اجرای سیاست‌ها و راهبردهای حمایتی گروه‌های زنان در روستاها است.
Parveen & Leonhäuser	۲۰۰۴	این پژوهشگران در مطالعه‌ای با عنوان توانمندسازی زنان روستایی در بنگلادش به بررسی ماهیت و اندازه توانمندسازی زنان روستایی و عوامل مؤثر در آن پرداختند و آنان شاخص‌های توانمندسازی را سهیم شدن در درآمد خانوار، دسترسی به منابع، مالکیت دارایی‌ها، مشارکت در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی، درک آگاهی‌های جنسیتی و ظرفیت مقابله با شوک‌های خانوادگی دانستند و به این نتیجه رسیدند که آموزش رسمی و غیررسمی و نیز اطلاعات رسانه‌ها تأثیر مثبت و قوی بر توانمندسازی زنان روستایی اما هنجارهای سنتی اجتماعی- اقتصادی تأثیر منفی بر توانمندسازی آنان دارد.

به‌منظور استخراج و تعیین مفاهیم محوری، مبانی نظری پژوهش مورد بازخوانی قرار گرفت. سپس در یک دیدگاه تلفیقی و جامع مفهوم اساسی این پژوهش یعنی توانمندسازی زنان روستایی، مدل مفهومی به شکلی که در ذیل به آن اشاره می‌شود؛ مشخص گردید.

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

۳ روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی است. به لحاظ تجزیه و تحلیل عددی داده‌ها به‌منظور بیان و یا توضیح دلایل تغییرات در پدیده‌های اجتماعی، پژوهش کمی است و برحسب روش گردآوری داده‌ها از نوع غیر آزمایشی است. همچنین این پژوهش به لحاظ تحلیل داده‌ها از نوع همبستگی است؛ زیرا در این پژوهش نوع و میزان رابطه بین متغیرها براساس هدف پژوهش تحلیل می‌گردد.

جامعه آماری پژوهش شامل تمامی اعضای هیأت مدیره شرکت‌های تعاونی زنان روستایی فعال در استان اصفهان به تعداد ۱۱۵ شرکت (۶۹۰ نفر) بود که براساس جدول مورگان ۲۴۸ نفر به‌عنوان نمونه محاسبه شد و از این تعداد ۲۳۵ پرسشنامه مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت. مهم‌ترین ابزار برای جمع‌آوری اطلاعات موردنیاز پژوهش پرسشنامه بود و به دلیل ضرورت دقت و صحت در گردآوری اطلاعات و تعهد در معتبر بودن اطلاعات جمع‌آوری شده به‌صورت مصاحبه حضوری و تماس مستقیم با نمونه‌های جامعه مورد مطالعه تکمیل گردید. در این راستا، پرسشنامه‌ای طراحی گردید که دارای سه بخش اصلی شامل سؤالات مربوط به ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای پاسخگویان، زمینه‌های توانمندسازی

زنان روستایی (شامل سازه اقتصادی مؤثر بر توانمندسازی زنان روستایی با ۲۹ گویه، سازه فرهنگی-اجتماعی مؤثر بر توانمندسازی با ۲۴ گویه، سازه آموزشی مؤثر بر توانمندسازی با ۱۴ گویه، سازه فردی-روانشناختی مؤثر بر توانمندسازی با ۲۵ گویه، سازه سیاست‌گذاری-مدیریتی مؤثر بر توانمندسازی با ۱۰ گویه، سازه خانوادگی مؤثر بر توانمندسازی با ۶ گویه)، و بخش سودمندی و منافع حاصل از توانمندسازی زنان روستایی بود. در تهیه سؤالات بسته، برای اندازه‌گیری نظرات پاسخگویان از مقیاس اندازه‌گیری لیکرت استفاده شد. این مقیاس برای سنجش توانمندی زنان روستایی مقیاس پنج‌سطحی (۱= بسیار کم تا ۵= بسیار زیاد) بود. در ادامه به‌منظور تعیین روایی ظاهری و محتوایی پرسشنامه تدوین شده، از پانل متخصصان و صاحب‌نظران^۱ جهت تعیین روایی استفاده شد و نتایج تجزیه و تحلیل درخصوص روایی تشخیصی این پژوهش نشان داد مربع ضریب همبستگی بین متغیرهای مکنون (ابعاد توانمندسازی) مورد مطالعه به‌صورت دو به دو کمتر از میانگین واریانس استخراج شده برای تک تک متغیرهای موردنظر بوده است. از این‌رو می‌توان گفت، ابزار تحقیق از اعتبار تشخیصی مناسبی برخوردار بوده است و هر دسته از سؤالات مربوط به متغیرهای مکنون مختلف به‌طور مستقل موضوع متفاوتی را اندازه می‌گرفتند. برای سنجش پایایی در پژوهش حاضر از روش آلفا کرونباخ از طریق نرم‌افزار آماری SPSS نسخه ۲۲ برای بخش‌های مختلف پرسش‌نامه استفاده شد (جدول شماره ۲).

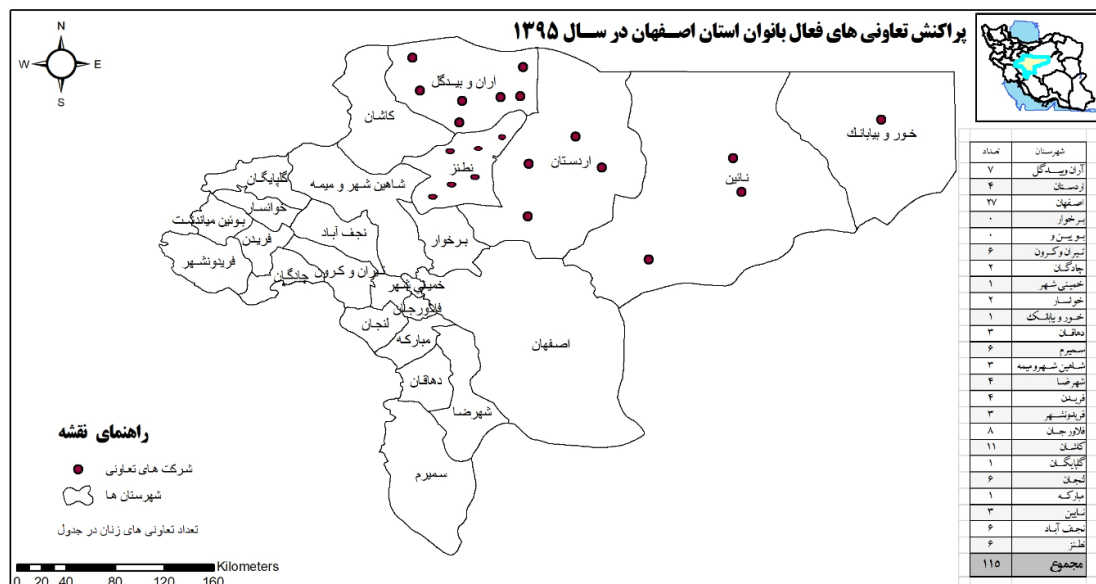
جدول ۲. مقدار آلفا کرونباخ برای قسمت‌های مختلف پرسش‌نامه

ردیف	بخش	آلفا کرونباخ
۱	سازه اقتصادی	۹۴/۹
۲	سازه فرهنگی-اجتماعی	۹۶/۴
۳	سازه آموزشی	۸۷/۵
۴	سازه فردی-روانشناختی	۹۱/۳
۵	سازه سیاست‌گذاری-مدیریتی	۸۷/۰
۶	سازه خانوادگی	۸۵/۰
	توانمندسازی کل	۹۶/۱
۷	سودمندی و منافع حاصل از توانمندسازی	۹۷/۲

منبع: یافته‌های پژوهش (۱۳۹۵)

در بخش آمار تحلیلی از تحلیل مسیر (برای شناسایی روابط مستقیم و غیرمستقیم متغیرها و ایجاد مدل اولیه)، و از مدل‌سازی معادلات ساختاری (SEM) استفاده شده است. تمام محاسبات انجام شده با

استفاده از نرم‌افزارهای آماری، SPSS 21 و Amos ۲۲ انجام گردیده است. نقشه پراکنش تعاونی‌های فعال بانوان به عنوان مناطق مورد مطالعه در شکل زیر ترسیم شده است.

شکل ۲. نقشه پراکنش تعاونی‌های فعال بانوان استان اصفهان به تفکیک شهرستان

منبع: اداره کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان اصفهان، ۱۳۹۵

۴ یافته‌های تحقیق

توزیع فراوانی نمونه مورد بررسی نشان دهنده آن است که بیشترین فراوانی افراد مورد مطالعه در گروه سنی ۳۲ تا ۳۸ سال (۳۰/۹ درصد) و کمترین فراوانی در گروه سنی ۵۳ تا ۵۸ سال (۱۱/۳ درصد) قرار گرفته‌اند و ۸۳/۷ درصد از پاسخگویان متأهل بودند. بررسی‌ها در زمینه تعداد افراد خانوار پاسخگویان حاکی از آن بود که بیشترین فراوانی ۷۷ نفر (۴۱/۱ درصد) در گروه یک تا دو نفر قرار داشتند. اطلاعات به‌دست آمده در زمینه سطح تحصیلات پاسخگویان نشان داد که ۳۱/۴ درصد از افراد مورد مطالعه (۶۹ نفر) با بیشترین فراوانی دارای تحصیلات در سطح کارشناسی بودند. نتایج حاصل از پیشینه تشکیل شرکت‌های تعاونی زنان روستایی حاکی از آن بود که ۲۹/۴ درصد از شرکت‌های تعاونی مورد مطالعه (۷۲ شرکت) با بیشترین فراوانی دارای یک تا ۷ سال پیشینه تشکیل و ۵۹/۸ درصد از پاسخگویان (با بیشترین فراوانی ۱۱۹ نفر) دارای یک تا شش سال پیشینه فعالیت در شرکت تعاونی‌های مذکور بودند. توزیع فراوانی نمونه مورد مطالعه نشان دهنده آن بود که ۳۴/۲ درصد (۶۷ نفر) از پاسخگویان، از درآمد حاصل از فعالیت خود در شرکت تعاونی در حد متوسط رضایت داشتند و میزان اتکا به درآمد حاصل از فعالیت ۴۹/۵ درصد (۹۷ نفر) از پاسخگویان در شرکت تعاونی زنان روستایی در حد متوسط بود. نتایج به‌دست

آمده نشان داد که میزان رضایت پاسخگویان از عملکرد مدیران شرکت تعاونی زنان روستایی ۳۹/۸ درصد (۸۵ نفر) در حد زیاد بود و میزان اولویت برای سرمایه‌گذاری در شرکت تعاونی زنان روستایی از سوی پاسخگویان (۳۲/۸ درصد) در حد متوسط قرار داشت.

برای تعیین میزان سودمندی و منافع حاصل از توانمندسازی زنان روستایی، تأثیر هریک از ۳۶ گویه مطرح‌شده توسط هیأت مدیره شرکت‌های تعاونی زنان روستایی مورد بررسی قرار گرفت. اطلاعات به‌دست آمده از جدول ۳ نشان داد که از دیدگاه پاسخگویان مذکور، "افزایش آگاهی اجتماعی"؛ "افزایش استقلال فکری" و "ارتقاء اعتماد به‌نفس"؛ "افزایش قدرت پس‌انداز" و "احساس پیشرفت" به‌ترتیب با میانگین ۳/۶۲، ۳/۶۱، ۳/۵۶، ۳/۵۰ و ۳/۴۸ پنج اولویت اول را به‌خود اختصاص دادند و "افزایش مشارکت سیاسی" با میانگین ۲/۹۹ به‌عنوان آخرین منفعت حاصل از توانمندسازی زنان روستایی از طریق تشکیل و توسعه تعاونی‌های اعتباری خرد مطرح شد و میزان سودمندی حاصل از توانمندسازی زنان روستایی با میانگین ۳/۶۹ و انحراف ۰/۶۹ در حد متوسط برآورد شد (جدول ۳).

جدول ۳. اولویت‌بندی گویه‌های سودمندی و منافع حاصل از توانمندسازی زنان روستایی

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای*	گویه‌های سودمندی و منافع حاصل از توانمندسازی
۱	۰/۲۳۰۵۷	۰/۸۳۶۲۳	۳/۶۲۶۷	افزایش آگاهی اجتماعی
۲	۰/۲۳۶۲۷	۰/۸۵۳۲۰	۳/۶۱۱۱	افزایش استقلال فکری
۳	۰/۲۳۶۹۹	۰/۸۴۴۲۲	۳/۵۶۲۲	ارتقاء اعتماد به‌نفس
۴	۰/۲۴۴۴۰	۰/۸۵۵۴۳	۳/۵۰	افزایش قدرت پس‌انداز
۵	۰/۲۴۵۹۰	۰/۸۵۷۳۱	۳/۴۸۶۴	احساس پیشرفت
۶	۰/۲۴۹۷۳	۰/۸۷۶۸۴	۳/۵۱۱۱	افزایش تعاملات اجتماعی
۷	۰/۲۵۳۶۰	۰/۹۰۶۰۲	۳/۵۷۲۶	افزایش عزت نفس
۸	۰/۲۵۳۸۰	۰/۸۵۵۷۷	۳/۳۷۱۷	مشارکت در گردهمایی‌های اجتماعی
۹	۰/۲۵۷۶۷	۰/۹۰۰۷۹۸	۳/۵۲۳۸	احساس رضایت از کار
۱۰	۰/۲۵۸۸۱	۰/۸۵۹۳۳	۳/۳۲۰۲	ترویج فرهنگ برابری در تصمیم‌گیری
۱۱	۰/۲۶۱۲۷	۰/۸۹۶۶۳	۳/۴۳۱۷	توانمندسازی گروهی
۱۲	۰/۲۶۱۸۶	۰/۸۹۳۵۵	۳/۴۱۲۳	ظرفیت‌سازی فردی و اجتماعی
۱۳	۰/۲۶۳۵۴	۰/۸۴۴۹۹	۳/۲۰۶۳	نظارت گروهی بر مصرف اعتبارات
۱۴	۰/۲۶۵۳۱	۰/۹۱۰۸۱	۳/۴۳۳۰	افزایش مشارکت اجتماعی
۱۵	۰/۲۶۷۶۵	۰/۸۶۶۹۲	۳/۲۳۸۹	افزایش ضمانت گروهی اعضا
۱۶	۰/۲۶۸۲۱	۰/۸۸۵۸۱	۳/۳۰۲۶	ترویج فرهنگ برابری در دسترسی به منابع
۱۷	۰/۲۷۸۱۸	۰/۹۱۲۹۴	۳/۲۸۱۸	توسعه استقلال اقتصادی
۱۸	۰/۲۸۳۳۲	۰/۹۴۵۶۵	۳/۳۳۷۷	افزایش سرمایه
۱۹	۰/۲۸۴۴۰	۰/۹۵۱۷۶	۳/۳۴۶۵	افزایش مشارکت اقتصادی
۲۰	۰/۲۸۶۲۵	۰/۹۵۴۱۶	۳/۳۳۳۳	افزایش احساس قدرت
۲۱	۰/۲۸۸۳۱	۱/۰۲۲۴۶	۳/۵۴۶۳	تمایل به حضور در فضاهای عمومی

اولویت	ضرب تغییرات	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای*	گویه‌های سودمندی و منافع حاصل از توانمندسازی
۲۲	۰/۲۹۲۵۳	۰/۹۸۷۹۵	۳/۳۷۷۲	افزایش خود کارآمدی
۲۳	۰/۲۹۳۲۵	۰/۹۲۱۶۶	۳/۱۴۲۹	غلبه بر فقر و ایجاد امنیت شغلی
۲۴	۰/۲۹۶۲۵	۰/۹۸۳۶۳	۳/۳۲۰۲	استفاده بهتر از پتانسیل و منابع موجود گروه
۲۵	۰/۲۹۷۳۵	۱/۰۰۳۷۳	۳/۳۷۵۵	جمع‌گرایی
۲۶	۰/۳۰۳۲۰	۰/۹۳۷۸۹	۳/۰۹۳۳	افزایش قدرت ریسک
۲۷	۰/۳۰۶۳۵	۰/۹۹۱۶۲	۳/۲۳۶۸	بهبود کیفیت زندگی
۲۸	۰/۳۰۶۶۸	۱/۰۱۹۵۹	۳/۳۲۴۶	تغییر نگرش نسبت به نقش زنان روستایی
۲۹	۰/۳۰۶۸۵	۰/۹۸۴۶۶	۳/۲۰۸۹	حذف تبعیض علیه زنان روستایی
۳۰	۰/۳۰۷۲۸	۰/۹۲۱۸۴	۳/۰۰	افزایش توانایی بازپرداخت وام
۳۱	۰/۳۱۱۹۱	۰/۹۸۳۶۳	۳/۱۵۳۵	ایجاد اشتغال مولد
۳۲	۰/۳۱۵۵۰	۱/۰۲۳۳۲	۳/۲۴۳۴	ترویج همکاری و فعالیت گروهی
۳۳	۰/۳۳۰۴	۱/۰۴۲۷۴	۳/۱۵۵۶	مبارزه برای کسب حقوق برابر
۳۴	۰/۳۳۱۹۰	۱/۱۰۹۲۶	۳/۳۴۲۱	افزایش انسجام خانوادگی
۳۵	۰/۳۴۲۹۱	۱/۱۰۸۳۲	۳/۲۳۲۱	افزایش سطح دانش تخصصی
۳۶	۰/۳۴۸۲۱	۱/۰۴۳۱۱	۲/۹۹۵۶	افزایش مشارکت سیاسی
-	-	۳۳/۸۰۱۰	۱۲۰/۱۵۸۰	مجموع

* مقیاس: ۱= بسیار کم ۲= کم ۳= متوسط ۴= زیاد ۵= بسیار زیاد

منبع: یافته‌های پژوهش (۱۳۹۵)

به منظور بررسی و آزمون فرضیه‌های تحقیق که در بخش مقدمه اشاره شده است ابتدا پیش‌فرض نرمال بودن داده‌ها کنترل شد. باتوجه به نتایج جدول ۴ چون مقادیر کجی و کشیدگی گزارش شده کمتر از مقدار بحرانی پیشنهادی نرم‌افزار است؛ در نتیجه می‌توان بیان کرد که پیش‌فرض نرمال بودن داده‌ها برقرار است.

جدول ۴. شاخص‌های توصیفی عوامل مؤثر بر سودمندی حاصل از تشکیل تعاونی اعتباری خرد

کشیدگی		کجی		SD	M	متغیرها
مقدار	مقدار بحرانی	مقدار	مقدار بحرانی			
۳/۹۹۷	۱/۱۷۰	-۱/۰۲۸	-۰/۱۵۰	۰/۶۵۷	۳/۱۷۱	توانمندی اقتصادی
۷/۵۹۵	۲/۲۲۴	۱/۴۲۶	۰/۲۰۹	۰/۷۳۵	۳/۳۱۷	توانمندی فرهنگی-اجتماعی
۶/۱۷۶	۱/۸۰۸	۳/۰۵۹	۰/۴۴۸	۰/۷۳۲	۳/۲۸۹	توانمندی آموزشی
۲۳/۶۴۲	۶/۹۲۲	۱۱/۲۸۲	۱/۶۵۱	۰/۷۵۳	۳/۴۱۹	توانمندی فردی-روانشناختی
۲۵۸/۵۸۰	۷۵/۷۰۴	۴۲/۹۲۶	۶/۴۳۰	۱/۰۶۵	۳/۲۷۵	توانمندی سیاست‌گذاری-مدیریتی
۸/۵۶۸	۲/۵۰۸	۱/۱۱۹	۰/۱۶۴	۰/۸۷۲	۳/۳۲۶	توانمندی خانوادگی
۲/۲۷۸	۰/۶۶۷	-۰/۹۷۳	-۰/۱۴۲	۰/۷۱۲	۳/۷۳۹	توانمندسازی زنان روستایی
۳۵/۷۲۶	۱۰/۴۶۰	۸/۱۶۳	۱/۱۹۵	۰/۶۹۳	۳/۳۳۹	سودمندی حاصل از تشکیل تعاونی اعتباری خرد

M = میانگین و SD = انحراف معیار

منبع: یافته‌های پژوهش (۱۳۹۵)

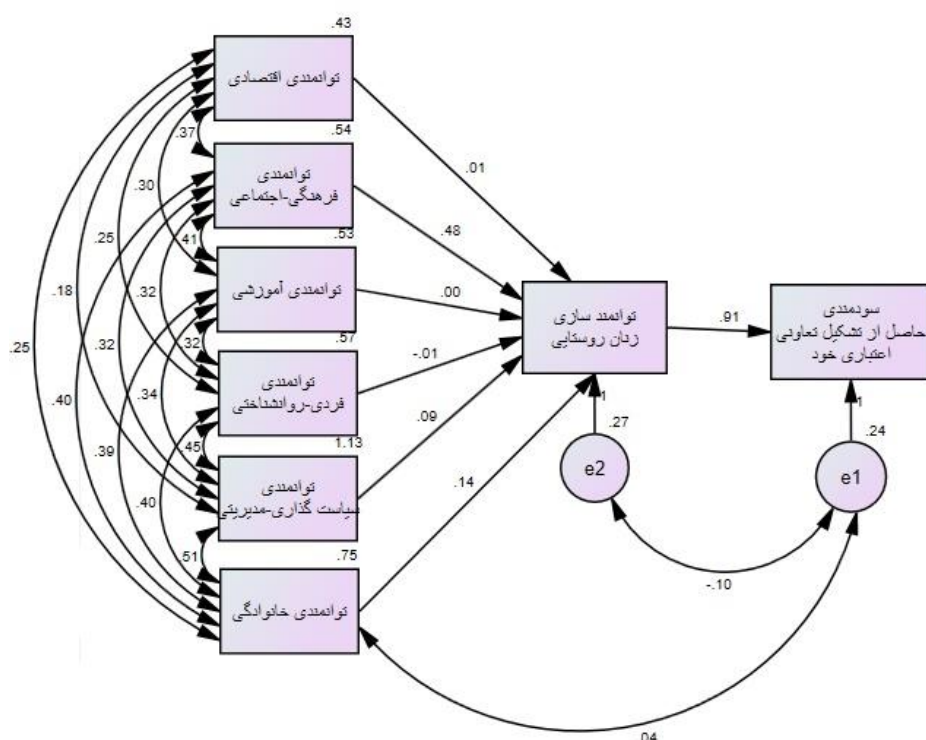
در بررسی برخی شاخص‌های توصیفی به همراه مقادیر ضریب همبستگی بین متغیرهای پژوهش در جدول شماره ۵، اکثریت ارتباطها سطح معناداری کمتر از مقدار $\alpha=0/05$ را نشان دادند که بر این اساس می‌توان نتیجه گرفت که روابط بین متغیرها معنادار است و بر مبنای معناداری مقادیر همبستگی بین این متغیرها می‌توان یک مدل معادلات ساختاری را که نشان‌دهنده رابطه بین متغیرهای پژوهش است، برازش داد. در حقیقت پس از تدوین و بررسی پیش‌فرض‌ها بایستی برازش مدل انجام شود.

جدول ۵. شاخص‌های توصیفی مدل و همبستگی درونی بین متغیرهای پژوهش

ردیف	توانمندی	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
۱	اقتصادی	۰/۷۷۶**	۰/۶۲۱**	۰/۵۰۵**	۰/۲۵۵**	۰/۴۳۸**	۰/۴۸۵**	۰/۴۷۱**
۲	فرهنگی-اجتماعی	-	۰/۷۶۷**	۰/۵۸۰**	۰/۴۰۹**	۰/۶۲۵**	۰/۶۵۷**	۰/۶۰۳**
۳	آموزشی	-	-	۰/۵۷۶**	۰/۴۴۳**	۰/۶۱۸**	۰/۵۲۹**	۰/۵۱۷**
۴	فردی-روانشناختی	-	-	-	۰/۵۶۲**	۰/۶۱۷**	۰/۴۴۰**	۰/۴۵۰**
۵	سیاست‌گذاری-مدیریتی	-	-	-	-	۰/۵۵۴**	۰/۴۱۵**	۰/۴۰۰**
۶	خانوادگی	-	-	-	-	-	۰/۵۴۰**	۰/۵۸۹**
۷	توانمندسازی	-	-	-	-	-	-	۰/۷۳۴**
۸	سودمندی	-	-	-	-	-	-	-
P < 0.05*				P < 0.01**				

منبع: یافته‌های پژوهش (۱۳۹۵)

اطلاعات مربوط به مدل عوامل مؤثر بر سودمندی حاصل از تشکیل تعاونی اعتباری خرد در نگاره ۲ ارائه شده است و سپس در ادامه جزئیات مدل (مقادیر پارامترها و معناداری تفاوت آنها با صفر به‌ویژه برای ضرایب ساختاری) ارائه شده است.

شکل ۳. مدل عوامل مؤثر بر سودمندی حاصل از تشکیل تعاونی اعتباری خود

در جدول ۶ اثرات برازش شده برای مدل در قالب رگرسیون وزنی بیان شده است. در حقیقت مقادیر برازش شده پارامترهای مدل در این جدول، مربوط به مقدار برآورد استاندارد پارامترهای مدل است که در نگاره ۳ نیز به صورت شهودی ارائه شده است. نتایج جدول سطح معناداری را برای اکثریت ضرایب رگرسیونی بسیار نزدیک به صفر گزارش می‌دهد و می‌توان نتیجه گرفت که روابط بین آن‌ها معنادار است. همچنین، مقدار واریانس ارائه شده در ستون آخر، به‌عنوان نمونه نشان می‌دهد که تمامی مسیرهای توانمندی‌ها به توانمندسازی، ۴۷ درصد از مقدار واریانس متغیر توانمندسازی و مسیر توانمندسازی به سودمندی، ۵۰ درصد از مقدار واریانس متغیر توانمندسازی را تبیین می‌کنند. همان‌گونه که در جدول ۶ مشاهده می‌شود، براساس ضرایب رگرسیونی استاندارد شده مسیرها، از بین متغیرهای توانمندی بیشترین تأثیر مربوط به اثر توانمندی فرهنگی-اجتماعی بر توانمندسازی بوده که برابر ۴۹/۹ درصد بیان شده است. امادر بین تمامی متغیرهای وارد شده در مدل، بالاترین تأثیر مربوط به اثر توانمندسازی بر سودمندی بوده است که ۹۳ درصد گزارش شده است.

جدول ۶. مقادیر برازش شده پارامترهای عوامل مؤثر بر سودمندی حاصل از تشکیل تعاونی اعتباری خرد

نتیجه	ضریب تعیین R^2	سطح معناداری p -value	استاندارد	ضریب	مسیرهای مدل	
			β	b		
غیرمعنادار	۰/۴۶۹	۰/۹۲۳	۰/۰۰۶	۰/۰۰۷	توانمندسازی	توانمندی اقتصادی <---
معنادار	-	***	۰/۴۹۹	۰/۴۸۳	توانمندسازی	توانمندی فرهنگی- اجتماعی <---
غیرمعنادار	-	۰/۹۸۵	-۰/۰۰۱	-۰/۰۰۱	توانمندسازی	توانمندی آموزشی <---
غیرمعنادار	-	۰/۸۵۴	-۰/۰۱۱	-۰/۰۱۰	توانمندسازی	توانمندی فردی- روانشناختی <---
معنادار	-	۰/۰۱۳	۰/۱۲۹	۰/۰۸۶	توانمندسازی	توانمندی سیاست گذاری- مدیریتی <---
معنادار	-	۰/۰۱۱	۰/۱۶۶	۰/۱۳۶	توانمندسازی	توانمندی خانوادگی <---
معنادار	۰/۵۰۱	***	۰/۹۳۰	۰/۹۰۶	سودمندی	توانمندسازی <---
P < 0.001***						

منبع: یافته‌های پژوهش (۱۳۹۵)

هم‌چنین، جدول ۷ اثرات غیرمستقیم مسیرهای مدل برای عوامل مؤثر بر سودمندی حاصل از تشکیل تعاونی اعتباری خرد که در سطح معناداری $\alpha = ۰/۰۵$ معنادار هستند را نشان می‌دهد. نتایج جدول حاکی از آن است که مسیر توانمندی فرهنگی- اجتماعی با ۴۶/۴ درصد بیشترین تأثیر مثبت را بر سودمندی حاصل از تشکیل تعاونی اعتباری خرد داشته است و پس از آن توانمندی خانوادگی با ۱۵/۵ درصد در اولویت دوم قرار گرفته است.

جدول ۷. اثرات غیرمستقیم مسیرهای مدل مؤثر بر سودمندی حاصل از تشکیل تعاونی اعتباری خرد

توانمندی‌ها بر سودمندی	غیر استاندارد	استاندارد
توانمندی خانوادگی	۰/۱۲۳	۰/۱۵۵
توانمندی سیاست گذاری- مدیریتی	۰/۰۷۸	۰/۱۲۰
توانمندی فردی- روانشناختی	-۰/۰۰۶	-۰/۰۱۰
توانمندی آموزشی	-۰/۰۰۱	-۰/۰۰۱
توانمندی فرهنگی- اجتماعی	۰/۴۳۸	۰/۴۶۴
توانمندی اقتصادی	۰/۰۰۶	۰/۰۰۶

منبع: یافته‌های پژوهش (۱۳۹۵)

۵) نتیجه گیری

اطلاعات به دست آمده در زمینه سنجش گویه‌های سودمندی و منافع حاصل از توانمندسازی زنان روستایی، نشان داد که از دیدگاه هیأت مدیره شرکت‌های تعاونی زنان روستایی، با تشکیل و توسعه تعاونی‌های اعتباری خرد، "آگاهی اجتماعی"؛ "استقلال فکری"؛ "اعتماد به نفس"؛ "قدرت پس‌انداز" و "احساس پیشرفت" در زنان روستایی افزایش می‌یابد و "افزایش مشارکت سیاسی" به عنوان آخرین منفعت حاصل از توانمندسازی زنان روستایی از طریق تشکیل و توسعه تعاونی‌های اعتباری خرد مطرح شد.

نتایج حاصل از بررسی مدل عوامل مؤثر بر سودمندی حاصل از تشکیل تعاونی اعتباری خرد براساس ضرایب رگرسیونی استاندارد شده مسیرها، نشان داد که تمامی مسیرهای توانمندی‌ها به توانمندسازی، ۴۷ درصد از مقدار واریانس متغیر توانمندسازی و مسیر توانمندسازی به سودمندی با بالاترین تأثیر، ۹۳ درصد از مقدار واریانس متغیر توانمندسازی را تبیین نمود که بیشترین تأثیر مربوط به اثر توانمندی فرهنگی- اجتماعی بر توانمندسازی بوده که برابر ۴۹/۹ درصد بیان شده است. نتایج هم‌چنین نشان داد که مسیر توانمندی فرهنگی- اجتماعی با ۴۶/۴ درصد بیشترین تأثیر مثبت را بر سودمندی حاصل از تشکیل تعاونی اعتباری خرد داشته است.

براساس نتایج پژوهش و از آنجاکه هیأت مدیره شرکت‌های تعاونی زنان روستایی اعتقاد دارند که با تشکیل و توسعه تعاونی‌های اعتباری خرد میزان توانمندی زنان روستایی در کلیه ابعاد افزایش می‌یابد، پیشنهاد می‌شود توسط دولت و سایر سازمان‌ها و ارگان‌های ذی‌ربط و بانک‌ها و مؤسسات مالی، تمهیدات و اقدامات لازم برای تأمین اعتبار اولیه به زنان روستایی برای تشکیل این تعاونی‌ها صورت پذیرد و وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به عنوان متولی شرکت‌های تعاونی و به‌ویژه شرکت‌های تعاونی زنان روستایی مسئولیت حمایت و ارائه خدمات به زنان روستایی برای تشکیل و توسعه تعاونی‌های اعتباری خرد را برعهده بگیرد. هم‌چنین باتوجه به عدم فعالیت اکثر شرکت‌های تعاونی زنان روستایی در سطح استان اصفهان و از آنجاکه جامعه آماری پژوهش، منافع و سودمندی حاصل از توانمندسازی زنان روستایی با تشکیل و توسعه تعاونی‌های اعتباری خرد را در حد بالایی ارزیابی نمودند، لازم است این منافع و سودمندی براساس یافته‌های پژوهش حاضر، در اختیار سیاست‌گزاران و متولیان امر و اعضای شرکت‌های تعاونی زنان روستایی قرار داده شود و آن‌ها را نسبت به توسعه و تشکیل این تعاونی‌ها در سطح استان تشویق نمود و تمهیدات لازم برای این کار را فراهم کرد و از آنجا که عامل اجتماعی فرهنگی بیشترین تأثیر را بر توانمندسازی زنان روستایی داشته است، پس باید در این زمینه بسترسازی بیشتر، حساسیت

بیشتر و برنامه‌ریزی بیشتر انجام پذیرد که این کار از طریق راه‌هایی مثل آموزش و برگزاری کلاس‌های آموزشی و تهیه بروشورها و رسانه‌ها و غیره امکان‌پذیر خواهد بود.

در ادامه موارد زیر به‌عنوان پیشنهادهای سیاستی به مدیران و سیاستمدارانی که کارشان تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی است، توصیه می‌گردد:

- پیشنهاد می‌شود تا برنامه‌ریزان بخش تعاون در زمینه توانمندسازی زنان در بعد اقتصادی، دسترسی زنان روستایی به اعتبارات لازم برای انجام فعالیت‌های تولیدی را افزایش دهند و فناوری‌های کوچک و مناسب اقتصادی در سطح روستا را به زنان روستایی معرفی نمایند و زمینه‌های لازم برای توسعه مشاغل خانگی ایجاد نموده و فرایندهای اضافی در پرداخت تسهیلات و هزینه‌های معاملاتی برای زنان روستایی (تهیه مدارک و مستندات اخذ وام و ...) را کاهش دهند.
- در زمینه افزایش توانمندی فرهنگی- اجتماعی زنان روستایی، پیشنهاد می‌شود تا برنامه‌ریزان بخش تعاون، حمایت از تعاونی‌های محلی و خودگردان زنان روستایی را افزایش داده و به ارتباط زنان روستایی با مراجع برنامه‌ریز و تصمیم‌گیرنده کمک نمایند و توانمندی‌ها و ابتکارات زنان روستایی را شناسایی و تقویت نموده و زنان روستایی واجد شرایط را به‌طور دقیق شناسایی نمایند.
- پیشنهاد می‌شود تا برنامه‌ریزان بخش تعاون در زمینه بعد آموزشی توانمندسازی زنان روستایی، اولویت اول را برای مواردی مثل افزایش آگاهی و شناخت درباره سازمان‌ها و نهادهای مختلف، افزایش مهارت‌های زندگی، افزایش دانش و اطلاعات درباره قوانین و مقررات مربوط به فعالیت‌های اقتصادی در نظر بگیرند.
- همچنین به برنامه‌ریزان بخش تعاون توصیه می‌شود تا در زمینه توانمندسازی زنان در بعد فردی و روانشناختی زنان روستایی به مواردی مثل افزایش روحیه نشاط و شادی، کاهش آسیب‌پذیری زنان روستایی و افزایش خود کارآمدی بیشتر توجه داشته باشند.
- و در نهایت، در زمینه افزایش توانمندی سیاست‌گذاری- مدیریتی زنان روستایی پیشنهاد می‌شود تا برنامه‌ریزان بخش تعاون اولویت‌بخشی به زنان روستایی در برنامه‌ریزی‌های سازمان‌های ذی‌ربط را سر لوحه کار خود قرار دهند و به جایگاه زنان روستایی در سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های کلان کشور توجه ویژه‌ای مبذول شود. همچنین تلاش نمایند تا حمایت دولت در توسعه و گسترش تعاونی‌های اعتباری خرد و نیز حمایت دهیاری‌ها و شورایی‌ها برای تشویق زنان روستایی در تعاونی‌های اعتباری خرد را جلب نمایند و به تقویت تشکلهای سازمان‌های غیر دولتی، شبکه‌ها و انجمن‌های زنان روستایی کمک نموده و دسترسی بهتر زنان روستایی به مراکز تصمیم‌گیری و مدیریتی را فراهم نمایند.

تقدیر و تشکر

نتایج این مقاله برگرفته از یک طرح پژوهشی است که با حمایت مالی اداره کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان اصفهان انجام شده است. به‌همین خاطر از زحمات مسئولان آن اداره کل قدردانی می‌شود.

۶ منابع

- ابوالفتح زاده، زهرا، علی یوسفی، امیر مظفر امینی. (۱۳۹۵). *ارزیابی عوامل مؤثر در توانمندسازی زنان روستایی شهرستان اصفهان*. پژوهشنامه زنان، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. سال هفتم، شماره اول. بهار ۱۳۹۵. صص ۱-۲۷.
- ابوت، پاملا. و کلر والاس. (۱۳۸۵). *جامعه‌شناسی زنان*. (ترجمه: منیژه نجم عراقی). چاپ چهارم. تهران: نی. صص ۱۷۴-۱۷۷.
- آجیلی، عبدالعظیم، زهره منجم‌زاده، و پریسا اشرفی. (۱۳۸۸). *بررسی مسائل و مشکلات تعاونی‌های زنان استان خوزستان و راه‌های ارتقای کمی و کیفی آن‌ها*. ماهنامه تعاون، شماره ۲۰ (۲۰۸ و ۲۰۹): ۶۳-۷۹.
- اعظمی، موسی، و هما سروش‌مهر. (۱۳۸۹). *تأثیر متغیرهای فردی و اقتصادی زنان روستایی بر مشارکت آنان در تعاونی تولید- مطالعه موردی: تعاونی توپ‌سازی شهرستان پاوه و اورامانات*. پژوهش‌های روستایی، شماره ۴، صص ۲۰۴-۱۷۹.
- بریمانی، فرامرز، زهرا نیک‌منش، و سهیلا خداوردی‌لو. (۱۳۹۲). *بررسی نقش اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان روستایی نمونه موردی، دهستان لکستان شهرستان سلماس*. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۱(۱)، صص ۸۲-۶۹.
- بندرزی، زینب، و مهرداد نیکنامی. (۱۳۹۲). *شناسایی عوامل اجتماعی- فرهنگی مؤثر بر توانمندسازی اعضای تعاونی‌های روستایی زنان استان ایلام*. پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، دوره ششم، شماره (۳ پیاپی، ۲۳). صص ۶۴-۷۷.
- بوذرجمهری، خدیجه، حمید شایان، و فخری صادقی. (۱۳۸۹). *تبیین مشارکت زنان روستایی در فعالیت‌های کشاورزی (مطالعه موردی: دهستان‌های بناجوی شرقی و شمالی شهرستان بناب آذربایجان شرقی)*. مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، سال اول، شماره (۱). صص ۸۶-۶۹.
- چرمچیان لنگرودی، مهدی، و امیر حسین علی بیگی. (۱۳۹۲). *بررسی عوامل مؤثر بر توانمندسازی روانشناختی زنان روستایی*. فصلنامه زن و جامعه، دوره چهارم، شماره (۱۳). صص ۱۹۲-۱۶۵.
- حدادی، سولماز. (۱۳۸۱). *تعاون راهکاری مناسب برای توانمندسازی زنان روستایی*. ماهنامه تعاون، شماره ۱۳۸، صص ۶۱-۵۲.
- حسن‌زاده، علی، علاء الدین، ازوجی، و صالح قویدل. (۱۳۸۵). *بررسی آثار اعتبارات خرد در کاهش فقر و نابرابری‌های درآمدی اقتصاد اسلامی*. سال ششم، صص ۶۹-۴۵.
- حیدری ساربان، وکیل. (۱۳۹۱). *اولویت‌بندی موانع مؤثر بر کارآفرینی زنان روستایی (با روش AHP) مطالعه موردی: استان اردبیل*. مطالعات اجتماعی- روان‌شناختی زنان، ۱۰ (۲). صص ۱۵۹-۱۷۷.
- حیدری‌مکرر، حمید و مهدی معصومی‌جشنی. (۱۳۹۱). *عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت زنان در صندوق اعتبارات خرد روستایی زنان تسهیلگر (مطالعه موردی: بخش سرچهان، شهرستان بوانات، استان فارس)*. سال ششم، شماره یازدهم، صص ۸۶-۶۹.
- رحمانی، مریم، سیامک زند رضوی، علی ربانی، و مهدی ادیبی. (۱۳۸۷). *نقش اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان: مطالعه موردی روستای پشت رود بم*. مطالعات زنان، سال ششم، شماره (۳). صص ۱۳۲-۱۰۵.

- رحیم‌زاده، معصومه، فرحناز رستمی، فاطمه رسولی، حسین شعبانعلی فمی، و مهناز محمدزاده نصرآبادی. (۱۳۸۷). تحلیل نگرش نسبت به مشارکت زنان در شرکت‌های تعاونی از دیدگاه کارشناسان تعاونی‌های زنان در ایران. مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، صص ۵۶-۲۵.
- روستا، کوروش، الهام تاجریزی، و اسداله زمانی‌پور. (۱۳۸۹). عوامل مؤثر بر مشارکت زنان روستایی در تعاونی‌های تولیدی. تعاون، سال بیست و یکم، دوره جدید، شماره ۲، صص ۹۱-۱۰۲.
- زرافشانی، کیومرث، فرحناز رستمی، مژگان خوش‌مرام، و نعمت‌اله شیری، (۱۳۹۳). نقدی بر ساختار صنروق‌های اعتبارات خرد در خوداشتغالی زنان روستایی. نشریه کارآفرینی در کشاورزی. جلد اول، شماره سوم، پاییز ۱۳۹۳. صص ۱۲۹-۱۲۱.
- سهرابی ملایوسف، عیدیه. (۱۳۹۴). شرکت تعاونی روستایی زنان. دانش‌نامه تعاون. جلد دوم. مؤسسه پژوهشی توسعه تعاون. دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی. پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران. چاپ اول. جلد دوم. انتشارات فرهنگ دهخدا تهران. صص: ۷۱۵-۷۱۱.
- شادی‌طلب، ژاله. (۱۳۸۲). مشارکت اجتماعی زنان. زن در توسعه سیاست (پژوهش زنان). سال سوم، شماره هفتم. صص ۱۷۶-۱۴۱.
- شاه‌رخ‌سار، صالح. و آیت‌اله کرمی. (۱۳۹۵). تحلیل پیش‌برنده‌های مشارکت و تأثیر آن‌ها بر عملکرد اقتصادی صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی: (مورد مطالعه: بخش مرکزی شهرستان جیرفت). مطالعات روانشناختی-اجتماعی زنان، دوره ۱۴، شماره ۳، صص ۲۱۲-۱۸۵.
- طالب، مهدی، و زهره نجفی‌اصل. (۱۳۸۶). پیامد اعتبارات خرد روستایی بر توانمندسازی اقتصادی زنان سرپرست خانوار: نگاهی به نتایج طرح حضرت زینب کبری (س) در روستاهای بویین زهرا. فصلنامه روستا و توسعه، دوره ۱۰، شماره ۳، صص ۲۶-۱.
- عزیزپور، فرهاد، و زهرا خداکرمی، (۱۳۹۴). اثرات اجتماعی - اقتصادی اعتبارات خرد کشاورزی در نواحی روستایی مورد: دهستان کرسف. اقتصاد فضا و توسعه روستایی، جلد ۴، شماره ۱۳، صص ۶۹-۵۷.
- عنابستانی، علی اکبر، طاهره صادقلو، و کبریا مرادی. (۱۳۹۷). تحلیل نقش مدیریت پروژه‌های کارآفرینانه در توانمندسازی زنان روستایی مورد: اعضای نظام صنفی کشاورزی شهرستان محلات. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال هفتم، شماره ۱، صص ۲۱۹-۲۰۳.
- غلامعلی‌زاده، ثمیه، و کوروش رضایی‌مقدم. (۱۳۸۸). چالش‌های عمده مشارکت زنان روستایی در تعاونی‌ها. فصلنامه نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی، سال هفتم، شماره بیست و پنجم، صص ۲۵-۱۹.
- فلاح حقیقی، نگین. (۱۳۹۴). میکرو کارآفرینی و توانمندسازی زنان روستایی: چالش‌های پیش‌رو. نشریه کارآفرینی در کشاورزی. جلد دوم، شماره اول، بهار ۱۳۹۴. صص ۱۴۵-۱۲۵.
- فواندی، فرزانه، حامد چهارسوقی امین، و حسن علی‌پور. (۱۳۹۰). عوامل تأثیرگذار بر موفقیت صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی (مطالعه موردی: پروژه بین‌المللی ترسیب کربن). فصلنامه روستا و توسعه، سال چهاردهم، شماره ۴، صص ۶۵-۴۹.
- کلدی، علیرضا، و پروانه سلحشوری، (۱۳۹۱). بررسی تأثیر حمایت اجتماعی بر توانمندسازی زنان. مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال چهارم، شماره ۴، صص ۲۲-۷.
- کتابی، محمود، بهجت یزدخواستی، و زهرا فرخی راستایی. (۱۳۸۲). توانمندسازی زنان برای مشارکت در توسعه. پژوهش زنان، سال اول، شماره ۷، صص ۳۰-۵.

- کوشکی، فاطمه، هوشنگ ایروانی، و خلیل کلانتری. (۱۳۹۰). عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت زنان در صندوق-های اعتبارات خرد روستایی: مطالعه موردی استان کرمانشاه. فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۴، شماره ۱، صص ۳۳-۱۵.
- مافی، فرزانه. (۱۳۸۸). توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی از طریق اعتبارات خرد. فصلنامه پژوهشنامه، مجموعه علوم اجتماعی، شماره (۴۲). صص: ۱۵۷-۱۸۲.
- مافی، فرزانه. (۱۳۸۸). توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی از طریق اعتبارات خرد. فصلنامه پژوهشنامه، مجموعه علوم اجتماعی، شماره (۴۲). صص: ۱۵۷-۱۸۲.
- محمدی، یاسر، فرشته عوافی اکمل و مینا ضمیری آراسته، (۱۳۹۷). اثرات تأمین مالی خرد و توانمندسازی زنان روستایی در استان های کرمانشاه و همدان. اقتصاد فضا و توسعه روستایی، جلد ۷، شماره ۲۶، صص ۱۸۸-۱۶۹.
- مهاجری، شیوا، غلامرضا مجردی، و محمد بادسار. (۱۳۹۵). بررسی نقش عوامل اجتماعی و روانشناختی بر توانمندسازی زنان روستایی سرپرست خانوار تحت پوشش کمیته امداد (مورد مطالعه: شهرستان عباس آباد). فصلنامه تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، سال چهل و هفتم، شماره ۱، صص ۲۲۵-۲۱۱.
- موحدی، رضا، و فاطمه علی توکلی. (۱۳۹۶). تحلیل موانع تجمع سرمایه های خرد زنان در تعاونی های زنان روستایی شهرستان جیرفت. مطالعات روانشناختی- اجتماعی زنان، سال ۱۵، شماره ۱، صص ۱۳۳-۹۹.
- نعمت الهی، محمد جواد، سید حسن کابلی، محمد رضا یزدانی، و یاسر محمدی. (۱۳۹۶). نقش میانجی اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان روستایی و کاهش اثرات اقتصادی- اجتماعی ریزگردها (مطالعه موردی: پروژه بین المللی ترسیب کربن خراسان جنوبی). فصلنامه پژوهش های فرسایش محیطی، سال هفتم، شماره ۲۸، صص ۱۱۶-۱۰۲.
- وطنخواه نوغانی، آتنا، مریم قاسمی، و جعفر جوان. (۱۳۹۵). شناسایی و اولویت بندی راهبردهای توانمندسازی زنان در روستاهای مهاجرپرست بر اساس ماتریس SWOT و QSPM (مطالعه موردی: شهرستان مشهد). مطالعات روانشناختی- اجتماعی زنان، دوره ۱۴، شماره ۳، صص ۹۲-۶۱.
- Allahdadi, F (2011). "Women's Empowerment for Rural Development", Journal of American Science, Vol. 7, No. 1
- Benin, R. (2010). Assessing the impact of cooperation in rural development. New York: Free Press.
- Bushra, A. and Wajiha, N. (2015). Assessing the socio-economic determinants of women empowerment in Pakistan. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 177: 3-8.
- Chellappan, K. (2000). Need for Reforms in Industrial Agricultural Co- operatives, in Co-operatives in the New Millennium, edited by R.Selvaraiu, New Delhi, and Vikas publishing House PVT. Ltd.
- Deininger K., & Liu Y. (2013) "Economic and social impacts of an innovative self- Help group model in indina" World Development, 43 (march 2013), p 149- 163.
- Egyir, I. S. (2010). Rural women and microfinance in Ghana: Challenges and prospects. Contributed paper presented at the Joint 3rd African Association of Agricultural Economists (AAAE) and 48th Agricultural Economists Association of South Africa (AEASA) Conference, Cape Town, South Africa, September 19-23, 2010. Retrieved from <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/95782/1/34.pdf>.

- Emami, A. and Nazarpour, M. (2011). Empowering rural women in Iran by micro-credit. *Researcher*, 3(6): 84-87.
- ESCAP (2007). Developing women's entrepreneurship and e-business in green cooperatives in the Asian and pacific region. United Nations, New York.
- Goetz, A. M. and R. Sen Gupta (2000). Who Takes the Credit? Gender, Power, and Control over Loan Use in Rural Credit Programs in Bangladesh, *World Development*. Vol. 2, No.1, pp: 45-63.
- Holplin, F. (2010). Cooperative management of rural development. Cebu City: Vasdf.
- Jackson, M.A. (2010). Empowering Women of Nepal: An Experience of Empowerment in the Land of the Himalaya. M.A Thesis, Prescott College in Adventure Education.
- Krivokapic-Skoko, B. 2002. The Concept and Classifications of Agricultural Co-operatives. ACCORD Paper No. 8, (Bathurst, Charles Sturt University).
- Marguerite, R.(2002).The Microfinance Revolution, Chapter 1 and 2 Washington, DC, World Bank.
- Parveen, S., Leonhäuser, I. U. (2004). Empowerment of rural women in Bangladesh: A household level analysis. Conference on rural poverty reduction through research for development and transformation, Deutscher Tropentag- Berlin, 5-7 October 2004.
- Sanyang , S. E ., and Chi Huang, W. (2008). Micro-financing:enhancing the role of Womens group for poverty alleviation in rural Gambia.word *Journal of Agricultural Sciences*,VI.4,No.6,pp:665-673.
- Shams, H. (2005). A brief history of micro Credit. Seminar on Micro Credit, Rural Development and Poverty Alleriation. Tehrani Agri Bank.pp:43-67.
- Shams, H. (2005). A brief history of micro Credit. Seminar on Micro Credit, Rural Development and Poverty Alleriation. Tehrani Agri Bank.pp:43-67.
- Sharma, A., Dua, S., and Hatwal, V. (2012). Micro Enterprise Development and Rural Women Entrepreneurship: way for Economic Empowerment, *Arth Prabandh: A Journal of Economics and Management*, 1(6): 114-127.
- Sultana, S. and Hasan, S. S. (2010). Impact of micro-credit on economic empowerment of rural women. *The Agriculturists*, 8 (2): 43-49.
- Umashankar, D. (2006). Woman's empowerment effect of participation in self-help groups. Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of Requirements for the Post Graduate Program in Public Policy and Management. Retrieved from; <http://www.iimb.ernet.in/microfinance/Docs/Students/womenempowerDeepti.pdf>.
- Van Maanen, G. (2004). Microcredit: sound business or development instrument. SGO Uitgeverij.